protikladu. Bývá to tam, kde je na příklad látka stejná, ale pojetí je odlišné, nebo je zachována fabule a mění se výrazové prostředky (Zeyerovy „Obnovené obrazy“) nebo kde jde o umělecky nové vyrovnání s uměním starším (na př. Horovy Máchovské variace).

Vedle působivosti literární můžeme sledovat působivost díla v oblasti mimoliterární, zvláště když rozvinutí nějakého problému prostředky literárně estetickými přispělo k jeho řešení v životní praxi. Je obecně známo, že právě estetické kvality básnického díla mají možnost tak mocně působit na vznětlivost čtenářů, že způsob, jímž jsou zachyceny nebo naznačeny vztahy ke skutečnosti, mohou mít vliv na jejich jednání. Připomeňme jen známé případy, jak typy literárních postav působí na stylisaci společenských typů dobových, jak morálka díla ovlivňuje morálku společnosti, jak společnost přiřkne dílu funkce v boji za uskutečnění určitých postulátů sociálních, hospodářských, národních atd. Zvláštní místo po této stránce má tendenční literatura nebo t. zv. didaktické básnictví, kde ohled na mimoliterární působivost je součástí záměru autorova. Při takovém studiu ocítáme se však již na půdě, kde se literární historie střetává se zájmy jiných historických věd, které se svého hlediska mohou rozsah této mimoliterární působivosti posouditi často lépe než literární historik, soustředěný k oblasti jevů literárních.

Literárně historické celky

Hlavní úkoly studia literárně historického, rozvržené zde do tří oddílů, v nichž se dostává pozornosti slovesnému znaku estetickému jako faktu historickému s hlediska jeho místa v řadě ostatních slovesných projevů s funkcí

estetickou, s hlediska jeho genese a vztahu k historické skutečnosti a s hlediska jeho recepce mohou býti sledovány na materiálu rozličným způsobem omezeném. Nejzákladnějším a nejpřirozenějším celkem je dílo. Literární historie však odedávna spěla k celkům vyšším, zvláště proto, že dílo je sice fakt historický, ale jeho historičnost je dána pouze souvislostmi s ostatními literárními jevy, jeho dynamiku vývojovou lze sledovati pouze na pozadí ostatních jevů. Přirozeným celkem je i autor, t. j. problematika daná existencí děl, pocházejících od jednoho básníka. Vyšším celkem je národní literatura, kde jednota celku je určována materiálem, jazykem a kulturní a společenskou ohraničeností prostředí, v němž díla vznikají a jsou vnímána. Jiný směr studia historického je určován zájmem o určité typy organisace literární struktury (literární druhy), zájmem o literární postupy, zájmem o jednotlivé složky literární struktury. Ve všech těchto případech jde nejčastěji o otázky theoretické vědy o literatuře (poetiky), jež jsou však demonstrovány v historické proměnlivosti a podmíněnosti ve vztahu k ostatním jevům literárně historickým. Východiskem se mohou státi i konkretní náměty a historické studium nám ukáže proměnlivost jejich literárního zpodobování a podávání. V tomto případě může býti východiskem i skutečnost (na př. dějinná událost), ale pozornost je zaostřena k literárnímu znaku.

Při studiu díla, autora, historie poetiky a thematiky i při studiu národní literatury, t. j. při studiu těch jevů, jež jsou pokud možno pevně ohraničeny a vymezeny, snaží se historik dojíti k takovým obecným historickým celkům a pojmům, jež by mu umožnily bližší klasifikaci materiálu a jež by se samy staly předmětem studia. Rozsah a vnitřní obsah těchto celků musí býti určen právě analytickou i synthetickou prací literární historie. Je

proto *období* typickým celkem literárně historického studia; v něm je zahrnuta historická determinace sledovaného materiálu, jeho zařadění do historické systematiky. Všechny vyjmenované celky nebo problémy literárně historického studia mohou býti sledovány jen v souvislosti s historickou klasifikací, a proto patří otázka definice jednotlivých období k základním problémům vědecké historie literatury. Chceme-li pozorovat dílo v historických souvislostech, znamená to, že nás zajímá jeho postavení ve vývoji, jenž spěje od jednoho období k druhému. Obdobně problematika autora a jeho díla musí býti klasifikována vzhledem k dobovým literárním tendencím. Dynamika národní literatury, evropské literatury nebo světové literatury nemůže býti vystižena jinak než tím, že jsou typisovány hlavní fáze vývojové. Při studiu druhů, tvarů a themat procházíme materiálem v časovém sledu a chceme poznati sledované skutečnosti v jejich vztahu k hlavním obdobím vývojovým. Úsilí o vystižení období provází literárního historika na každém kroku, neboť se snaží dojít k takovým obecným kategoriím, jež by mu umožnily zvládnout pojmově složitost historického dění.

Období bývá v literárně historické praxi charakterisováno dvojím způsobem: dogmaticky nebo empiricky. Buď určitý soubor literárních postupů nebo themat se prohlašuje za projev určitého období, jehož obrysy jsou konstruovány podle nejrůznějších hledisek jazykových, politických, stylových, duchovědných, nebo se období vymezuje methodou srovnávací podle charakteristických vlastností literárních děl určitého časového rozpětí. Při dogmatickém charakterisování literární periody šel Fr. Strich v knize Deutsche Klassik und Romantik tak daleko, že vycházel z protikladu daného metafysicky a

charakterisovaného obecně lidským prahnutím po ukončenosti (Vollendung – Klassik) a nekonečnosti (Unendlichkeit – Romantik). Nevýhodou tohoto postupu je, že se pojmy takto vytvořenými nevystihují historické kategorie, poněvadž případy, na něž se vztahují, přesahují rámec jednoho období. Historik, kterému jde o získání pomůcky pro časovou systematiku a který si je vědom neopakovatelnosti určitého časového stadia v jeho celistvosti, bude dávat přednost empiricky získané charakteristice období, ačkoliv je si vědom potíží, jež jsou s tímto postupem spojeny. V literárních historiích jednotlivých národů není termínů, označujících období, používáno jednotně a mimo to jejich vymezení nebývá podloženo vědeckým zkoumáním, ale vychází z kritické praxe. Jistá desorganisace literárně historické vědy v posledních desítiletích tkví v nedostatečném vědeckém zvládnutí historické literární terminologie. Slov romantický, klasicistický, barokní, gotický, realistický se užívá mnohoznačně a často jako vnějších nálepek bez skutečného zdůvodnění. V jednotlivých zemích a u jednotlivých národů se tyto pojmy nekryjí, na př. klasicismus německý má v pojetí Francouzů mnoho vlastností romantických. Původ oné nejednotnosti tkví i v metodickém hledisku jednotlivých směrů vědeckých, neboť periodisační hlediska a rozhodující zdůvodnění pro klasifikaci období jsou vybírána podle theoretického východiska pozorování. Nejčastěji se klasifikace období dostala do zajetí jiné discipliny, jež má o literaturu zájem. Tak periodisační hlediska české literatury byla zprvu v koncepci Dobrovského zcela ztotožněna s vývojovými hledisky jazykovými, později v koncepci Jakubcově s hledisky ideovými a teprve v poslední době pronikalo v pojetí Novákově autonomní hledisko literárně estetické, které tu namnoze splývalo ještě se zájmem o vy-

stižení celé duchovní a společenské atmosféry dobové podle příkladu historika J. Pekaře. Literatura, v níž je tolik bezprostředních svědectví o rozvoji národní kultury, byla často hodnocena právě s hlediska národně kulturního a mnohá hlediska historická byla takto vnášena i do periodisace literární. Francouzská literární historie s oblibou chápala období chronologicky, takže chtěla na příklad postihnout literární jednotu jednotlivých století. V literární historii německé se snažil O. Walzel položit periodisaci na základ stylový, zatím co tendence t. zv. Geisteswissenschaft poskytly Strichovi, Korffovi, Petersenovi a H. Cysarzovi příležitost k formulacím, jež se vymaňují z periodisací positivistického popisu a snaží se postihnouti metafysické nebo irracionální znaky duchovosti jednotlivých period. Kdežto však Petersen chce postihnouti, jak se v literatuře projevuje specifická tendence německého ducha v rytmickém střídání period racionálního a irracionálního charakteru (srov. Die Wissenschaft von der Dichtung, str. 44), H. Cysarz v článku Das Periodenprinzip in der Literaturwissenschaft (Philosophie der Literaturwissenschaft, str. 42–129) se odklání nejradikálněji od historického hlediska při posuzování minulosti, nedívá se na díla minulosti jako na historický objekt, ale jako na díla, která na nás přímo působí, tedy obdobně jako kritik, a s tohoto hlediska sleduje i problém periodisace.

Poněvadž období a jeho vymezení je základním požadavkem vědeckého pojetí literární historie, musíme k těmto obecným historickým pojmům dojíti vlastní methodou literárně historickou, i když spojitost literárních děl s jinými díly uměleckými nebo dokonce s celým kulturním vývojem národním, po případě evropským je mimo pochybnost. Literární historikové positivistického zaměření začínali svůj výklad období líčením doby

v jejich tendencích společenských, kulturních, hospodářských atd. a teprve pak přistupovali k literatuře, aby vynikla její podmíněnost vzhledem k ostatním jevům historickým. Představa podmíněnosti byla důsledkem kausálního výkladu literárních jevů; zapomínalo se, že kterákoliv z jiných řad historických by se dala vyložit obdobně deterministicky. Literární jevy tvoří však autonomní oblast, spravují se svou vývojovou dynamikou a s ostatními jevy jsou v paralelní souvislosti nebo souvztažnosti, musí tedy i metodické zvládnutí problému období vycházet vždy od analysy těch složek literárních, které v struktuře literární jsou vždy nějakým způsobem přítomny, ať již v jakémkoliv postavení vzhledem k celku. Hledáme dominanty literárních struktur a tvarů srovnávajíce je s díly, jež předcházejí i následují, a v typických projevech spatřujeme i znaky celého období. Snažíme se postřehnouti složky stálé (konstanty) a složky proměnlivé. Hledáme typické prvky estetického využití materiálu jazykového, na př. v struktuře verše (u nás se pokusil Mukařovský na tomto základě vyložit hlavní vývojové fáze českého básnictví), hledáme typické organisace materiálu v jednotlivých druzích, charakteristické postavení subjektu básníkova v díle, způsob, jímž je zachycena skutečnost, atd. Sledujeme, v jakém vztahu s těmito problémy je thematika, a snažíme se učiniti si obraz o thematickém inventáři daného období. Pak teprve přecházíme ke zkoumání, jež se snaží postihnout vztah mezi realitou a literaturou, mezi složitou společenskou stavbou dobových hodnot a výstavbou literárně estetického znaku, poněvadž v umění thematickém na těchto vztazích je závislá působivost díla. Vzpomeňme jen na vztahy mezi normovaným jazykem spisovným a jazykem básnickým nebo v oblasti thematické na vztahy mezi dobovou morálkou a morálkou literatury. To jsou

všechno poznatky, jež nás vedou k pochopení dobových vlastností literatury jako tvorby s funkcí estetickou. Teprve pak se upíná pozornost k tomu, že literatura je faktem společenským, t. j. že její produkce i recepce je prováděna lidmi.

Hledáme charakteristické znaky vztahu básníků k úkolům literárním, jejich postuláty, prameny jejich inspirace, jejich postavení individuální i kolektivní (básnické školy, generace), účast na literárním dění atd. Mezi životním zážitkem a jeho literárním zpodobením můžeme rovněž sledovat proměny, charakteristické pro dobovou výstavbu básnického znaku. Kollár na př. své milostné city k Míně objektivuje s idealistickou tendencí, Mína přijímá vlastnosti abstraktní dokonalosti a božské poslání. Mácha naproti tomu z intensivního zážitku milostného do díla uvádí pouze citové napětí, žárlivost a zklamanost, zatím co ženské postavy jeho děl mají podobu fiktivní, danou vnitřními významovými intencemi celého díla (Marinka, Lea, Jarmila), i když jsou některá díla vydávána za výraz intimní zkušenosti (Obrazy z života mého.) Hledáme konečně typické znaky dobového vnímání díla, rekonstruujeme dobovou normu, dobové literární hodnoty atd. Při tomto postupu zůstává literatura stále ve středu naší pozornosti, aniž je složitost historického procesu jakkoli skreslována. Období literární je takto od počátku vymezováno s hlediska literárního a charakteristické znaky vycházejí z autonomních vlastností literární struktury.

I tak definice a výčet vlastností období může zahrnouti skutečné produkty jen generalisovaně, může zachytiti tendence v jejich maximu a minimu, takže v každém jednotlivém díle můžeme zachytit jen míru jeho dobové typičnosti. Není cílem jen mechanické zjišťování vlastností, ale v každém dobovém díle hledáme intencionální obsah s hlediska uskutečňovaného procesu. Záleží proto na tom, abychom období chápali i jako jednotku dynamickou a podle toho je i časově vymezili. Jisté potíže působí časové omezení období. Nejde jistě o stanovení přesných dat, zvláště když nejčastěji se v přechodných stadiích období prolínají, a nejde ani o to, abychom v každé proměně struktury spatřovali nástup nové doby. Jde o celkové charakteristické rysy procesu, jenž je sám diferencován a jehož jednota je dána i jistým vnitřním napětím protikladných jevů, jež však všechny můžeme zahrnouti pod společného jmenovatele. To umožňuje rozumět vývoji i uvnitř období; kdybychom nepřihlíželi k této vnitřní dynamice, nezískali bychom v období nadřaděný pojem systematiky historické, ale pouze statický výčet vlastností. V literární historii jde nám však o to, abychom mohli v každém případě sledovat funkční zatížení jednotlivých literárních jevů vzhledem k dobovému literárnímu směřování. Vedle období s vyhraněnými dominantními tendencemi najdeme ovšem i typické jevy přechodné, umožňující postup od jedné organisace strukturní k organisaci nové.

Pojednali jsme o období dříve než o ostatních literárně historických celcích proto, poněvadž bez úsilí o pojmové ustálení období nemohli bychom dobře myslit historicky o jevech literárních. Náš postup se ovšem nekryje s postupem analytické práce literárního historika, jenž musí nejdříve znáti organisaci jednotlivých děl, aby mohl konstruovat období.

Dílo je základní celek literární vědy, daný hmotnou existencí. Není třeba, abychom se zde historickým studiem tohoto celku zabývali podrobněji, poněvadž se tak stalo většinou hned při výkladu tří okruhů literárně historických úkolů. Historicky studovat dílo znamená za-

chytit popis a organisaci literární struktury vzhledem k dílům předcházejícím, zachytiti genesi díla a jeho vztah ke skutečnosti v době, kdy vyšlo (historická interpretace díla), takže z těchto skutečností lze vyvoditi dobovou hodnotu díla. Pak jde o život díla v literatuře, jeho střetnutí s literárními normami, jeho konkretisaci, hodnocení atd. U díla vždy vstupuje do popředí vztah mezi jeho dobovou typičností a individuální odlišností, takže nové prvky v organisaci materiálu jsou projevem aktivnosti díla ve vývojovém procesu, který chceme poznat.

Autor. Tímto termínem označujeme problematiku danou existencí literárních děl, jež pocházejí od jediného básníka. Máme tu na mysli především celek jeho díla, strukturu, jejíž jednota je dána vnitřními vlastnostmi, specifickými znaky vývojovými i skutečností, že autor je jako celek vnímán i čtenářskou obcí. Přirozeně, že tato jednota je dána i geneticky existencí jediného původce – básníka. Kdežto při historickém zkoumání díla jsme je zasadili do souvislosti s jinými díly, má struktura autorova i svou vlastní vývojovou problematiku, již poznat znamená pochopit i osobnost básníka s hlediska jeho úsilí a vývoje literárního. Takto se dostáváme z okruhu autora do okruhu básníka, který plní s hlediska obecného nebo dobového vývoje literární struktury svou tvorbou jistou funkci. Sledujeme jeho literární záměr i výsledek v díle a pozorujeme, jakým způsobem básník svou tvorbou přispěl k proměně literární struktury. V díle samém se přirozeně obrážejí i jisté vztahy k básníkovu životu a k jeho zkušenostem o vnějším světě, takže biografie básníkova umožňuje poznati genetickou stránku celého díla. Právě proto celistvost autora, daná životem a dílem, odedávna vábila literární historiky, takže zpracování tohoto

celku má bohatou tradici. Vznikl takto typ monografií, které jsou v jistém slova smyslu obojživelné, neboť vysvětlují zároveň skutečnosti života a skutečnosti literatury, chtí poznati zároveň tendence psychického života autora i literární tendence v jeho slovesných projevech. Pokud monografické práce tohoto typu zachovávají rozčlenění obou souborů, aniž podřizují jeden okruh druhému, nelze proti nim s hlediska vědeckého postupu nic namítati. Jakmile se však mezi fakty života a fakty literárními nehledá jen souvztažnost, ale i příčinná spojitost, jakmile se literární produkt vysvětluje beze zbytku z okolností životních nebo naopak v literárních produktech se hledá vysvětlení dynamiky básníkova psychického života, porušujeme autonomní strukturu obou souborů a vnášíme tím do celé problematiky prvky cizí. Metoda literárně historická těží tedy z životopisného materiálu hlavně to, co jí umožňuje poznat vztah mezi básníkovým světem zkušenostním a literárním jeho zpodobením, podřízeným autonomnímu postupu literárně estetickému. Vedle toho ovšem vytváří se samostatná věda o životě básníkově, orientovaná metodami psychologickými, pro kterou je dílo především faktem životním, neboť v organisaci psychické struktury básníka má úsilí o tvorbu svoje místo.

Autor je sice literární struktura pevně ohraničená díly, přesto však nejde vždy o materiál sourodý, neboť jsou v něm zastoupena díla různých druhů slovesných. Chceme-li pochopit celistvost autora, musíme provádět již jistou abstrakci a generalisaci. Základními složkami struktury autora se jeví jednotlivá díla nebo jednotlivé literární postupy a vzájemné jejich vztahy vytvářejí uvnitř této struktury dynamické napětí, v němž se uplatňují její dominantní tendence. Při sledování jednotlivých složek má v celku díla autorova zvláště charakteristické

místo subjekt básníka, jak se projevuje v díle, tedy básník jako vypravovatel nebo jako tlumočník lyrických stavů. Srovnání tohoto subjektu s básníkovým životem skutečným nám nejlépe osvětlí autonomní zákony tvorby literární a dobový charakter díla.

K ostatním literárním faktům a obdobím vstupují ve vztah jednotlivá díla i autor jako celek. Pochopit místo autorovo ve vývoji literárním se jeví neustále hlavním cílem literárně historického studia. Tím je určena míra jeho dobové typičnosti i podstata jeho individuální originálnosti.

Jako celek je autor i esteticky vnímán. Čtenáři a ovšem i kritikové v dílech jednotlivého autora postřehují zcela instinktivně společné i rozdílné vlastnosti a vytvářejí si podle svého estetického cítění zobecnělou, z díla vycházející, ale mimo dílo existující konkretisaci autora. Jako dílo má i autor svůj život v literatuře, je rozličně konkretisován a hodnocen, takže průběhem doby vždy jiná díla jsou pociťována jako esteticky účinná. Tak na př. v konkretisacích Nerudy jako autora se jeví až do let sedmdesátých sklon vyzdvihovat feuilletonistu, po případě povídkáře, od vydání Písní kosmických stojí vedle sebe prosaik a básník, v generaci let devadesátých je hodnocen především jako lyrik. To ovšem ukazuje, že se obraz Nerudy jako autora při esteticky zaměřeném vnímání i hodnocení podstatně měnil.

Národní literatura. Není pochyby o tom, že nejcharakterističtějším znakem přirozeného celku národní literatury je jednotný jazykový materiál. Od počátku svého rozvoje literární historie sledovala ve spojení s filologickým zájmem s tohoto hlediska soubor celé národní literatury. Teprve později východiskem pro posouzení jednoty národní literatury se stává jiný substrát, národ,

kmen, společnost ve své jednotě i diferenciaci, rasa atd. Literární teorie se obrací nyní opět k jazykovému základu, poněvadž je podstatnou součástí struktury literární, takže národní literatura je takto určována svými složkami autonomními. Při jiném východisku se stávalo, že do literatury národní byla zahrnována i díla, která nebyla psána jazykem národním (na př. latinská ve středověku a renesanci), poněvadž cílem se stávalo zachycení národní tvořivosti literární bez jazykového ohraničení. Ve skutečnosti literatura každého jazyka má svou vlastní problematiku, danou odlišností jazykového materiálu, má svou vlastní tradici a sleduje přirozeně i svou vývojovou křivku, i když nelze podceňovati souvislosti s literárním vývojem jiných národů nebo celého evropského kulturního společenství. Směry, jež kladly důraz na postižení duchovních sil, ovládajících literární tvorbu určitého národa, zapomínaly často na specifické vlastnosti literárních děl s funkcí estetickou, takže v literatuře hledaly prameny pro postižení dějinné filosofie určitého národa. Při jazykovém ohraničení národní literatury je dána celistvost skutečností, že všechny složky literární struktury mohou býti realisovány jen prostřednictvím určitého jazykového systému. V tomto jazykovém systému tkví zárodky odlišnosti jedné literatury od druhé, poněvadž i když cíle literární mohou býti u různých národů v dané chvíli stejné, přece jen prostředky odpovídají možnostem dané jazykové soustavy. Na tuto skutečnost ukázal zvláště Mukařovský v článku Tradice tvaru (sborník Strážce tradice 1940): „Vliv jazyka na vývoj básnické výstavby je ten, že každý jazyk řeší po svém úkoly kladené evropským vývojem básnictví . . . a že týž jev, na př. jistý druh metra nebo rým, uskutečněný v různých jazykových materiálech, nabývá zcela různých vzhledů a funkcí.“ Jelikož však jisté organisace

materiálu, t. j. literární tvary, jsou součástí nepřetržité řady vývojové, v níž nové tvary jsou obměnou nebo protikladem tvarů předcházejících, je tím podle Mukařovského určována individuálnost národní literatury. Vyplývá z toho pro literární historii úkol, aby sledovala tvary, jež mají dlouhou vývojovou tradici a jsou pro osobitost dané literatury zvláště charakteristické.

I národní literaturu sledujeme literárně historicky ve všech třech základních směrech literárně historického zkoumání. Poněvadž nám zde jde o celistvost národní literatury, musíme přihlížet i k vertikálnímu členění literatury a k vzájemným vztahům jednotlivých jejích vrstev.

Při studiu imanentního vývoje literární struktury v tvarech a dílech jsme vedeni k periodisaci, jež rozčleňuje literaturu na období. Při studiu genetickém musíme přihlížet ke všem okolnostem, jež umožnily literární pohyb, ať již mají svůj původ v básnících, společenských vrstvách nebo v t. zv. vlivech cizích literatur. V heterogenních zásazích do literárního vývoje najdeme jisté projevy, jež jsou dány politickou, společenskou, kulturní situací národa, jeho dějinným postavením. Lze sledovat v rámci celého literárního vývoje i proměnu vztahu mezi literaturou a skutečností historickou, i tu najdeme jisté charakteristické proměny vývojové. V některých obdobích thematická výstavba literárních znaků čerpá za účelem uplatnění estetické funkce ze soustavy uznaných hodnot (středověká literatura náboženská), zatím co jindy estetická působivost se hledá v napětí mezi literární skutečností a skutečností historickou (na př. sociální utopismus v literatuře). Konečně i studium ohlasu literárních děl má v okruhu národní literatury svou bohatou problematiku. Vývoj a proměny literární normy, společenské rozvrstvení literárního obecenstva, proměna literárních hodnot, vztah normy k vývoji literárnímu a

k vývoji kulturnímu, politickému, to jsou úkoly, jež se samy nabízejí. Lze zde i sledovati otázky t. zv. *literární tradice*, t. j. v jakém rozsahu je v normě zahrnuta literární minulost a v jakém rozsahu tato minulost ve formě tradice působí na vývoj literatury. Tam, kde literární kultura je vyspělá, tam, kde se silně pociťuje vnitřní souvislost jednotlivých tvarů, je přirozené, že literární minulost v povědomí literárního obecenstva není jen souborem historických hodnot, ale živou součástí jejích norem, jimiž hodnotí a kontroluje literární přítomnost. V aktuálním literárním povědomí obecenstva existuje představa základních literárních typů, representovaná tak zvanými klasiky. Sledujeme proto, jak tato tradice klasiků má vliv jak na hodnocení, tak na literární tvorbu. Vzpomeňme jen, že celá česká moderní tvorba lyrická se uskutečňuje za kontroly dvou klasiků, Máchy a Nerudy, v nichž střídavě byl od osmdesátých let spatřován representativní typ české literatury.

Nadnárodní celky a vztahy literární. Srovnávací methody literární vědy odhalily, jak literární vývoj postupuje v literaturách některých národů paralelně. Takřka ve všech evropských literaturách a přirozeně i v literaturách národů t. zv. Nového světa lze sledovati, jak literární postuláty, které si kladou jednotlivé národní literatury, mají některé společné, nadnárodní znaky, jisté styčné body. Podobně i některá literární díla mají ve své literární působivosti dosah nadnárodní, na př. Shakespeare. Zejména literární normy každé literatury jsou určovány nejen vztahem k domácím literárním projevům, ale i vztahem k cizím literaturám, který může býti tím intensivnější, čím více se cítí potřeba jistých literárních projevů, jež v domácí literatuře nejsou zastoupeny. Vytvářejí se literární módy (na př. kult Ossiana), které mají

širší, po případě světový ohlas a jsou díla, která se stávají literárním majetkem všech vzdělaných národů, t. j. začleňují se do t. zv. světové literatury.

Zatím co positivismus věnoval pozornost především otázce t. zv. vlivů jedné literatury na druhou (srovnávací literatury), začíná se v poslední době šířiti vědecky zájem o literární skutečnosti, jež mají platnost a svou funkci v literaturách několika národů, po případě se stávají záležitostí světové literatury. Francouzská škola literárně historických komparatistů razila pro soubor těchto otázek termín „la littérature générale", t. j. obecná historie literatury; její výzkumy se měly vztahovati k skutečnostem, společným několika literaturám a posuzovaným buď v jejich vzájemných závislostech nebo v jejich koincidencích (srov. P. van Tieghem, La littérature comparée, 174). Obecné literatuře srovnávací se skutečně podařilo ukázati, jak některé vývojové tendence se uskutečňují paralelně a v rámci nadnárodní výměny dobových hodnot v širším okruhu literatur evropských, vzpomeňme na př. Tieghemových studií o preromantismu. V prostředí české vědy byly několikráte řešeny otázky vnitřních literárních vztahů a koincidencí literatur slovanských. Celou otázku se snažil u nás přivésti na přesnější a určitější metodickou základnu F. Wollman tím, že kladl důraz na srovnávací studium tvarů literárních.

Každé srovnávací studium musí přihlížeti k tomu, aby nevytrhovalo srovnávaný objekt z historických souvislostí, do nichž patří. Jde tedy o to, aby při studiu společných znaků evropského vývoje literárního bylo zároveň přihlíženo i k individuálním odlišnostem, vyplývajícím z historických a strukturních začleněností zkoumaných jevů literatur národních. Podle formulace Mukařovského stávají se předmětem srovnávání „celé vývojové řady a jejich vzájemná polarita" (Mezi poesií a výtvarnictvím, Slovo a slovesnost VII., 1.). Tento metodický příkaz zabrání tomu, abychom srovnávali jen podle vnějších nahodilostí.

Srovnávací studium, pokud se zabývá otázkou vlivu, jsme probrali v kapitole o genesi díla (srov. str. 362.). Jinak se však jeví otázky srovnávací, chceme-li postihnout literární jevy, ocitající se sice pod tlakem společné určující dominanty, ale rozrůzňující se pod vlivem domácí literární tradice. Tak na příklad problémy časomíry, jak se s nimi setkáváme v jednotlivých literaturách v době humanismu a klasicismu, jsou řešeny u jednotlivých národů odlišně vzhledem k povaze tradice a jazykovému materiálu. Obdobně kterékoliv postuláty jednotlivých období jsou v jednotlivých literaturách rozličným způsobem interpretovány a realisovány. P. van Tieghem na příklad vyšel od skutečnosti, že v literaturách evropských v jistém okamžiku dochází k reakci proti „pravidlům" klasicismu a literárního osvícenství a sledoval, jak se tato reakce projevovala u jednotlivých národů a jaké byly její společné i národně odlišné znaky. Vždycky musíme vycházeti od toho, co je společné, abychom mohli pozorovati to, co rozrůzňuje. Právě proto srovnávací studium přispívá především k osvětlení charakteristických vlastností národních literatur. Nejvíce společných znaků najdeme v otázkách, týkajících se literárních postulátů a literární normy, zatím co při vlastním řešení literárních problémů se projeví determinující síla imanentního vývoje struktury národní literatury jako činitel rozrůzňující. Z toho je zřejmé, že obecná literatura netvoří celek, který by měl stejnou povahu jako jsou literární celky, o nichž jsme hovořili dříve. Chybí zde především společný materiál jazykový.

Vyčerpali jsme hlavní okruhy úkolů literární historie, vyplývajících ze zkoumání literatury jako strukturního celku. Literatura však není jen historickým celkem, ale je sama složkou v řádu vyšších struktur historických. Dějiny literatury jsou součástí dějin umění a jsou součástí kulturního vývoje národa, po případě i celého lidstva. Při zkoumání těchto skutečností literatura není sama v sobě vrcholným účelem, ale přijímá ve vývojové dynamice nadřaděné struktury jistou funkci. Chceme poznati funkci literárního umění v rámci dějin všech umění. Chceme poznati funkci literatury v kulturním životě určitého národa. Touha po poznání tohoto problému vábí zvláště tam, kde již povrchní pohled na skutečnosti odhaluje ústřední postavení literatury v kulturních dějinách národního celku, jako je tomu právě u literatury české. To jsou otázky, jež literární historie nemůže sice sama ve své kompetenci obsáhnouti, k jejichž řešení však může výsledky svých studií přispěti.

Jiří Veltruský

Drama jako básnické dílo